

EYÜP'LÜ BİR TARİHÇİ
Ord. Prof. İSMAİL HAKKI
UZUNÇARŞILI

Haşim ŞAHİN

1978 yılında Bolu'nun Göynük ilçesine bağlı Pelitçik Köyü'nde doğdu. İlkokulun ilk üç yılını aynı köyde, son iki yılını Eskişehir'de tamamladı. 1994 yılında Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. 1998 yılında bu bölümü birinci olarak tamamladıktan sonra aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans'a başladı. 1999 yılında adı geçen üniversitenin fen edebiyat fakültesi tarih bölümünde araştırma görevlisi olarak meslek hayatına başladı. 2001 yılında "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Abdalân-ı Rum (1300-1400)" adlı yüksek lisans tezini tamamladı. 2001-2002 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Meslek hayatına da aynı üniversitenin tarih bölümünde devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminin yetiştirdiği tarihçilerin başta gelenlerinden olan ve tarihle ilgilenen hemen her araştırmacının yakından tanıdığı Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 23 Ağustos 1888 Perşembe günü saat 11.00'de Eyüp'teki Acı çeşme Sokağı, 11 No'lu evde dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Latif Efendi, annesi Ratibe Hanımdır.⁽¹⁾ Uzunçarşılı çocukluğunu Eyüp'te geçirmiş, ilk öğretimini Nişanca Mahalle Mektebi ve Bahariye'deki İplikhane Mektebi'nde tamamladıktan sonra imtihanla Soğukçeşme Askeri Rüştüyesi'ne girmiştir. 1904 yılında rüştüye bitirerek aynı yıl Mercan Lisesi'ne; 1910'da Mercan Lisesi'ni bitirdikten sonra da eski adı Darülfünun Edebiyat Fakültesi olan şimdiki İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yüksek öğrenimine başlamıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı üniversite yıllarında, oğlu Oktay Uzunçarşılı'nın ifadesiyle "her gün Eyüp'ten Beyazıt'a yürüyerek gidip gelen ve daha o dönemde her türlü zorluğa meydan okumaya kararlı bir yaşam tarzını benimseyen"⁽²⁾ bir yapıyla karşımıza çıkıyor. Üniversitede okurken Eyüp'te Otakçılar'da bir caddeye ismi verilen Abdurrahman Şeref Bey'den ve ayrıca Ali Ekrem Bey, Mehmed Akif Bey, İsmail Hakkı İzmirli, Hamdullah Suphi Bey, Ahmed Mithat Efendi, Şehbender-zade Hilmi Bey, Ahmed Hikmet Bey gibi değerli hocalardan ders almıştır⁽³⁾. Darülfünun'un üçüncü sınıfına giderken kendi deyişiyle "içinde muallim olup kürsiye çıkma hevesi doğunca" bu uğurda çalışmaya başlamış, okulunu bitirdikten sonra da bu hedefini gerçekleştirerek; 1912 yılında Kütahya İdadisi tarih-coğrafya muallimliğine atanmıştır.

Yanında annesi olduğu halde trenle Eskişehir üzerinden Kütahya'ya gelerek, belediyenin yakınında bugün eski lise olarak bilinen taş binada başladığı görevine sekiz yıl, yani 30 Temmuz 1921'de Kütahya'nın Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine kadar devam etmiştir. Kütahya'da kaldığı sekiz yıllık süre içerisinde şehrin tarihi ile ilgili inceleme ve araştırmalarda bulunmuş, Milli Mücadele hareketi başladığı sırada fahri raportör sıfatıyla Kuva-yı Seyyare'de görev almıştır⁽⁴⁾. Daha sonra, Kütahya Belediye Meclisi tarafından Uzunçarşılı'ya 14 Mayıs 1932 tarihinde, Kütahya şehrine karşı göstermiş olduğu yüksek alakanın canlı bir numunesi olup pek çok emek ve hizmet sarf ile vücuda getirdiği "Kütahya Vilayeti Tarihi" adlı çalışmasından dola-

yı fahri hemşehrlik mazbatasını verilecektir⁽⁵⁾. O da, ilim ve çalışma hayatına başladığı Kütahya'yı ve Kütahya'daki dostlarını hiçbir zaman unutmuyacak, gerek Hamdi Bey ve Mustafa Yeşil'e yazdığı mektuplarında⁽⁶⁾ ve gerekse Kastamonu'da yazdığı şiirlerinde "Hezar-Dinar" mahlasını kullanarak⁽⁷⁾ bu sevgisinin derinliğini gözler önüne serecektir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı böylece Kütahya'daki görevinden ayrıldıktan sonra ilk önce Eskişehir'e oradan da yeni görev yerini öğrenmek üzere Ankara'ya gelmiştir. Milli hükümet tarafından Ocak 1922'de Trabzon Lisesi Tarih muallimliğine atanmıştır. Yeni görevine gitmek amacıyla İnebolu üzerinden Kastamonu'ya gelmiş, burada kaldığı sürede yerel bir gazete olan Açıksoz gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır. Tam bu sırada Kastamonu'ya vali olarak tayin edilen Refet Bey (Canitez) Kastamonu'ya gelmiş ve Uzunçarşılı'nın "Eski Valilerin Nasıl Göreve Geldiklerine Dair" adlı yazısını okuyarak çok beğenmiş ve onu Trabzon'a gitmekten vazgeçirerek boş bulunan Kastamonu Lisesi tarih muallimliği kadrosunda göreve başlamasını sağlamıştır. Uzunçarşılı'nın Kastamonu'yu tercih etmesinde, Açıksoz gazetesinin yayın kuruluşunu oluşturan İsmail Habib, Abdülhâhat Nuri, Hasan Fehmi gibi münevver bir muhitin varlığı ve gazete vasıtasıyla neşriyatın mümkün olması da etkili olmuştur.⁽⁸⁾ İsmail Hakkı Uzunçarşılı Kastamonu'da görev yaptığı bir buçuk yıllık süre zarfında Açıksoz gazetesinde bölgenin meşhurları ile ilgili yazılar yazmıştır. 1922 yılında "Doğu" adıyla bir dergi çıkarmış ve bir süre yayım müdürlüğü görevini yürütmüştür. Onun hem Açıksoz Gazetesinde hem de Doğu Dergisinde Hezar-Dinar ve Savcı mahlaslarını kullanarak şiirler yazdığı bilinmektedir. Ayırı-

Resim 1; Darülfünun'da öğrencilik yılları (Fotoğraflar Cihan Baysal arşivinden alınmıştır)

Resim 2; Kütahya İdadisi'nde Resim 3; Kastamonu'da görev yaptığı yıllar

* Bu çalışmayı hazırlarken büyük yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya, Prof. Dr. Mücteba İlgürel'e ayrıca, belge ve resimleri paylaşma lütfunda bulunan Sn. Oktay Uzunçarşılı Beyefendiye ve Cihan Baysal Hanımefendiye teşekkürlerimi sunarım.

(1) Oktay Aslanapa, "Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kısa haltercümesi", Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1988, s. XIII; a. Mlf, "Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı", Tercüman, 14.10.1977.

(2) Sn. Oktay Uzunçarşılı ile 5 Mayıs 2002 tarihinde Sarıyer'deki bürosunda yaptığımız görüşmede bize bu bilgileri aktarmıştır.

(3) O. Aslanapa, "Kısa Haltercümesi", s. XIV; Eşref Eşrefoğlu, "İsmail Hakkı Uzunçarşılı", Felsefe Dergisi, 2, (Ocak-Şubat-Mart 1978), s. 2.

(4) O. Aslanapa, "Kısa haltercümesi", s. XVI; M. Münir Aktepe, "Sunuş", TD, 32, (1979), s. XII.

(5) Kütahya Vilayeti Belediye Dairesi, 14. 5. 1932 tarihli yazı.

(6) Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesi Özel Arşivi, Nr. 22791.

(7) O. Aslanapa, "Kısa haltercümesi", s. XVII; M. M. Aktepe, s. XII-XIII.

(8) Aziz Demircioğlu, 100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? (1872-1972), Kastamonu 1980, s. 31; Mustafa Eski, "Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kastamonu'daki çalışmaları", Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 8/2 (Ekim 2000), s. 191-196.

Resim 4; Balıkesir Milletvekili İsmail Hakkı Bey

Resim 5; Emine Safiye Hanım

Resim 6; Uzunçarşılı ailesi ve ilk üyeleri

Resim 7; Uzunçarşılı ailesinden bir diğer görünüş

ca Mayıs 1922'de Mustafa Necati Bey'le birlikte Kastamonu İlim Derneği'nin tüzüğünü hazırlamıştır.

Böylece, milli zafere kadar Kastamonu'da muallimlik, muavinlik ve gazete muharrirliği yaptıktan sonra 1922 yılı sonunda Kütahya Lisesi muallimliğine tayin edilmiş; ancak, daha bu yeni görevine başlamadan Balıkesir Mebusu Vehbi Bey'in ricasıyla Balıkesir Lisesi Müdürlüğüne atanmıştır. 17 Kasım 1922'de Balıkesir Lisesi muavinliği ile başlayan kariyeri, 9 Nisan 1924'te Balıkesir Milli Eğitim Müdürlüğü, 26 Ekim 1925'te Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü ve nihayet 9 Ekim 1927'de Balıkesir Milletvekilliği ile devam etmiştir. Bu sıralarda soyu Çandarlı Halil Paşa'ya kadar uzanan Emine Safiye Hanım'la evlenmiştir⁽⁹⁾. Balıkesir'e geldiği ilk andan itibaren çalışmalarını yoğun bir şekilde devam ettirmiş, gezip gördüğü yerlerde bölgenin tarihi ve kültürü ile ilgili notlar almış; bu çalışmalarının neticesi olarak Karesi Lisesi Salnamesi, Karesi Tarihçesi, Karesi Meşahiri adlı eserlerini büyük sevgi gördüğü Balıkesirlilere naçiz bir hediye olmak üzere sunmuştur. Onun bu çalışmalarına şükran olarak tıpkı daha önce Kütahya örneğinde olduğu gibi, Meclis-i Umumi kararıyla vilayet fahri hemşehriliği verilmiştir⁽¹⁰⁾.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1927 yılında Balıkesir milletvekili olduktan sonra, Reşid Galib Bey'in Maarif Vekilliği zamanında, Atatürk'ün emriyle, milletvekilliği görevini sürdürdüğü sırada, Darülfünunda Tarih Bölümünde ders vermeye de başlamıştır. Böylece, üniversite hocalığına başlarken; Atatürk'ün yakınları arasındaki yerini de almış oluyordu⁽¹¹⁾. Milletvekilliği ile beraber sürdürdüğü öğretim üyeliği, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'na kadar devam etmiştir. Bu dönemde Uzunçarşılı, hem Darülfünunda hem de kurulduğu andan itibaren Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde ders vermiştir. Üniversite reformundan sonra Ordinaryüs Profesör unvanını almış; "Anadolu Selçukluları", "Anadolu Beylikleri" ile "Kanuni Devrinin Sonuna Kadar Osmanlı Tarihi" derslerini okutmuştur⁽¹²⁾. Bu arada, 1931 yılında Hamdullah Suphi Bey'in tavsiyesiyle, yeni kurulan Türk Tarih Kurumu'na üye olmuştur.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı İstanbul'da bulunduğu sırada ders saatleri dışında daima Başbakanlık Osmanlı Arşivinde çalışmış, kendisi için tahsis edilen masada devamlı surette Osmanlı Tarihi, bilhassa medeniyet ve teşkilat tarihine ait belgeleri incelemiştir. Öğrencisi Prof. Dr. Münir Aktepe'nin ifadesine göre "arşiv tasnif heyetine mensup memurlar, çalışmaları esnasında enteresan bir belge buldukları zaman evvela ona gösterirler ve bazı araştırmacılara onun müsaadesi olmadan istedikleri belgeleri çıkarmazlardı"⁽¹³⁾.

Uzunçarşılı'nın bu tarz çalışması 1939 yılında Atatürk'ün ölümüne kadar devam etmiş, Atatürk'ün ölümünden sonra Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, milletvekilliği veya öğretim üyeliğinden herhangi birisini tercih etmesi gerektiğini söyleyince, mali imkanlar milletvekilliğinde daha müsait olduğundan, döneminin meşhur tarihçileri Ord. Prof. Fuad Köprülü ve Ord. Prof. Şemseddin Günaltay gibi milletvekilliğini tercih etmiştir. Bu arada milletvekilliğinin yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki çalışmalarını yoğun bir şekilde devam ettirmiş kitaplarının ve makalelerinin neşriyatına ağırlık vermiştir.

1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin iktidardan düşerek yerini Demokrat Partiye terk etmesiyle İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 1927 yılından beri sürdürdüğü milletvekilliği görevi de sona ermiştir. Bu yıllarda Darülfünun Edebiyat Fakültesi Dekanı Macit Gökberk'in teşvikiyle üniversitedeki görevine tek-

(9) Nilgün Uysal, "Cumhuriyetin isimsiz kahramanları", Akşam, 29 Ekim 1998.

(10) O. Aslanapa, "Kısa haltercümesi", s. XVIII.

(11) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Atatürk'ün devlet meselelerinin konuşulduğu meşhur sofrasına katılan az sayıdaki bilim adamlarından birisidir. Kendisi Atatürk'ün sofrasında 1232'de 19; 1933'te 24; 1934'te 17; 1935'te 5; 1936'da 8 ve 1936'da da 6 kez olmak üzere toplam 79 kez bulunmuştur.

(12) M. Aktepe, s. XIII.

(13) Aynı yerde.

Resim 8; Uzunçarşılı ailesinde ilerleyen yıllar

rar dönmüştür. Ancak bu kez derslerini Ortaçağ Tarihi kadrosu içinde bir konferanslar dizisi halinde haftada dört saat "Osmanlı Tarihi" ve "Anadolu Beylikleri" adları altında vermiştir⁽¹⁴⁾. Üniversitedeki konferanslarının yanı sıra Başbakanlık Arşivi'ndeki çalışmalarını sürdüren Uzunçarşılı için arşivde tahsis edilen masaya DTCF Eskiçağ Tarihi Profesörlerinden Halil Demircioğlu'nun ıslahat için geçici olarak Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü görevine getirilmesinden sonra el konulmuş ve her gün istediği kadar belge verilmez olmuştur. Bu olay üzerine Uzunçarşılı, çalışmalarına Topkapı Arşivi'nde devam etmiştir. Hayatının bundan sonraki döneminde bu arşivde vesikaları tasnif etmekle görevli bir heyetin başkanı olarak araştırmalarını sürdürmüştür.

Uzun süren hayatının her anını ilimle geçiren İsmail Hakkı Uzunçarşılı, hayatının son zamanlarında hanımının rahatsızlığına çok üzülüyordu. Öğrencisi Prof. Dr. Münir Aktepe onun son zamanlarını ve ölümünü şu cümlelerle ifade etmektedir: "Haftada iki gün müzeye gelebiliyor, sair günlerde hanımıyla meşgul oluyordu. En son yayınladığı eserlerden olan Çandar Oğulları adlı kitabının bir an önce neşirini ve aynı aileden olan hanımının memnun olmasını çok arzu ediyordu. Nihayet hayatının son günü yine Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne gelmişti. Oğlu onu sabah arabasıyla getirmiş, saraya bırakmıştı, fakat biraz rahatsızdı. Aynı gün öğleden sonra ise kendisini almaya gelen oğlunun yardımıyla yürüyerek arabasına binmiş, evine gitmek üzere iken yolda geçirdiği fenalık sonucu 10 Ekim 1977 Pazartesi günü hayatını kaybetmiştir⁽¹⁵⁾. 12 Ekim 1977 Çarşamba günü Sarıyer Büyükdere Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra, doğup büyüdüğü yer olan Eyüp ilçesinin sınırları dahilinde bulunan Edirnekapı Şehitliğine defnedilmiştir⁽¹⁶⁾.

Büyük tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın hayatı ve kişiliği hakkında gerek onunla ilgili yazılmış yazılarda ve gerekse öğrencileri tarafından anlatılan anekdotlarda çok müspet bilgiler bulunmaktadır. Kendisi çok dürüst, doğru sözlü, çalışkan ve günün hemen her anında sürekli okuyan bir karakter olarak bilinmektedir. Öğrencisi Prof. Dr. Mücteba İlgürel onu, "daima etrafına tebessümle bakan, gerek arşivdeki çalışmaları ve gerekse okuldaki hocalığı sırasında, kendisine sorulan her soru-

ya sabırla cevap veren, ciddi, çalışkan, pehlivan yapılı ve arşivde devamlı olarak incelediği tozlu belgelerin kendisini rahatsız etmesinden dolayı enfeye çeken sevecen bir insan" olarak nitelendirmektedir⁽¹⁷⁾. Cumhuriyet döneminin tanınmış tarihçilerinden Uluğ İğdemir ise onu, "daima güler yüzlü, şakacı ve sevdiklerini içten seven, cömert, sözünü sakınmayan, doğru bildiğini, inandığını olduğu gibi söyleyen ve bu karakterinden dolayı Atatürk tarafından sevilen bir insan" olarak tasvir etmektedir⁽¹⁸⁾.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı sağlam karakterli, her yönüyle olumlu bir insan olmasının yanı sıra, ölümüne kadar sürecek olan yoğun bir çalışma temposuyla göze çarpmaktadır. Kendisi bir bilim adamında bulunması gereken bütün özellikleri şahsında toplamış, ilmi şahsiyetini asla politikaya alet etmemiştir⁽¹⁹⁾. Hayatının her safhasında yoğun bir çalışma içerisindeydi. Onu arayanlar eğer Ankara'da ise, şimdiki Büyük Millet Meclisi Müzesi olan eski meclis binasının kütüphanesinde kendisine ayrılan masanın başında otururken veya yazarken; eğer İstanbul'da ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde-sonraları Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde- ya da Beyazıt Genel Kitaplığı müdürü İsmail Saip Efendi'nin ondan sonra da Necati Lugal'ın yanında bulabilirlerdi⁽²⁰⁾. Yaz günleri en büyük eğlencesi saat 4.00 civarında arşivden çıktıktan sonra Emirgan'a giderek çınar altında Boğaza karşı nargile içmekti. Hafta sonları bazen Emirgan'a aile fertlerini götürdüğü de olurdu.

Burada İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın tarihçiliğinden ve tarihte vesika kullanılması ile ilgili görüşlerinden bahsetmekte de fayda var-

Resim 9; Kurtuluş Savaşları

(14) O. Aslanapa, "Kısa haltercümesi", s. XVIII; M. Aktepe, s. XIV.

(15) M. Aktepe, s. XIV-XV; ölümü için ayrıca bkz.: Uluğ İğdemir, "Uzunçarşılı'yı yitirdik", Cumhuriyet, 12 Ekim 1977; E. Eşrefoğlu, s. 167.

(16) İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın mezarı Edirnekapı Şehitliği 18 ada, 8 sıra 100/101 numaradadır.

(17) Prof. Dr. Mücteba İlgürel ile 19. 04. 2002 tarihinde Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yaptığımız görüşme.

(18) U. İğdemir, "Uzunçarşılı'yı yitirdik"; a. mlf, "Sunuş", Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1988, s. VII.

(19) H. Dursun Yıldız, "İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya armağan", (Kitap Tanıtma), Tarih Enstitüsü Dergisi, 7-8 (1976-1977), s. 447.

(20) U. İğdemir, "Sunuş", s. VII.

Resim 10; Türk Tarih Kurumu'nda bir toplantı

Resim 11; Emirgan'da nargile sefası

Resim 12; Torunu Cihan Baysal'ın nişan töreni

Resim 13; Nişan töreninden bir başka görüntü

Resim 14; Emine Safiye Hanım'ın hastalığı dolayısıyla gittikleri kaplıca

(21) Hikmet Bayur, "Ordinaryüs Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı", Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1988, s. 1.

(22) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal, Ankara 1988, s. 11.

(23) H. Bayur, s. 1-2.

(24) Büşra Ersanlı Behar'a göre, Uzunçarşılı, eserlerinde birinci dereceden kaynaklara ve arşiv belgelerine ağırlık vermekle beraber, Annales okulunun izleyicisi olan, tarih bilminde metod kullanımına daha ziyade önem veren M. Fuad Köprülü ve Ö. Lütfi Barkan'ın aksine çağdaş yöntemlerden yararlanmıyordu. Ancak, kaynaklara dayandığı eserlerinin orijinalliği ve ciddiyeti dolayısıyla diğer tarihçilerin önünde yer alıyordu. Bkz.: İktidar ve Tarih, İstanbul 1992, s. 191.

(25) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Yeni Türk Tarihinde vesikalık", Belleten, II/8-9 (1939), s. 367.

(26) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Yeni Türk Tarihi yazılırken", Belleten, III/10 (1939), s. 349-351. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, daha sonra yazmış olduğu Osmanlı Tarihi adlı eserinin önsözünde, Osmanlı Tarihini bu tür garazkarane yazılmış tarihlerin baskısından ve taassubundan dolayı yazdığını ifade etmiştir. Bkz.: a. mlf, Osmanlı Tarihi I, Ankara 1994, s. XVIII.

(27) Uzunçarşılı, sözü edilen Türk Tarih Tezi adlı eserdeki Osmanlı Tarihi bölümünün yazılırken başlıca Osmanlı kaynaklarından yararlanılmadığını belirterek, bu bölümü yazan Yusuf Akçura'nın dahi son Osmanlı saray tarihçisi olan Abdurrahman Şeref'in yaptığı hataları tekrarladığını ifade etmektedir. Bkz. B. E. Behar, s. 103.

dır. Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı Arşivlerine girerek uzun boylu araştırma yapan ilk tarihçi olarak kabul edebileceğimiz Uzunçarşılı, Türk ve Osmanlı Tarihinde yeni bir çığır açmıştır. O, tarihi sadece siyasi olaylar zinciri olmaktan çıkarmış, tarihçinin kültür, ilim, ordu vs. gibi sosyal tarih unsurlarını da göz önünde bulundurması gerektiğine inanmış; yazmış olduğu Osmanlı İlmiye Teşkilatı, Osmanlı Bahriye Teşkilatı, Osmanlı Devletinde Kapıkulu Ocakları gibi eserleriyle de bu inancını yerine getirmiştir. Osmanlı Saray Teşkilatının derinliklerini ilk kez sistematik olarak ortaya çıkarmıştır.

Bir ilim adamında bulunması gereken bütün özellikleri bünyesinde topladığı gibi, güçlü bir görüş ve sezis hassasına da sahip olduğu için doğruyu yanlıştan ayırtmakta oldukça başarılı olmuştur.⁽²¹⁾ O önceden verilmiş kesin hükümlere bağlanıp incelediği durum ve olayları onların ışığında görmekten sakınmasını bilmiş, tarih yazımında siyaset ve histen uzak durmuştur. Kendisi bu konunun önemini şu sözlerle ifade etmektedir: "... müşahedelerin tesiri altında kalarak işe biraz da siyaset ve his de karıştırılarak süratle karar vermek fazla bir cür'et ve gayretkeşlik olur ve tabii olarak da hiçbir ilmi kıymeti haiz olmaz. Müverrih veya müdekkikin bu hususlarda hisse ve herhangi bir tesire tebaan değil, bilhassa bu asırda vesikalara istinaden ve onları incelemek suretiyle yürümesi lazım ve zaruridir."⁽²²⁾

Onun tarih yazarken siyaset ve hissiyattan uzak olduğuna dair bir diğer örnek, vaktiyle İttihad ve Terakki Cemiyetine girmiş olmasına rağmen, tarih incelemelerine koyulduktan sonra karşılaştığı belgeler üzerine bu cemiyeti eleştirmesidir.⁽²³⁾

İsmail Hakkı Uzunçarşılı vaktini asla boşa geçirmeyen, her anını kütüphanede veya arşivde geçiren bir tarihçi olması dolayısıyla elbette geniş bir tarih bilgisine sahiptir. Ele aldığı

ğı konuları sadece bir boyutuyla değil her yönüyle incelemiştir. Çalışmalarının tamamen birinci dereceden kaynaklara ve arşiv belgelerine dayanması, ele aldığı konuyu ciddi bir şekilde incelemesi ve çok değişik konularda üretken olması dolayısıyla devrindeki diğer tarihçiler arasında sivrilmiş ve önemli bir yere gelmiştir.⁽²⁴⁾

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserlerinin bu derece ilgi çekip beğenilmesinde orijinal belgelere dayalı çalışmalar olmalarının etkisi büyüktür. O, tarihi nakilcilikten kurtarmış ve arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı çalışmalarlarıyla gizli kalmış pek çok konuya açıklık getirmiş, tarihimizi yanlış ve iftiralardan kurtararak aydınlatmıştır. Tarih yazımında vesikaların önemini şu sözleriyle ifade etmektedir: "Asırların eski ve yeniliğine göre tarihi vesikaların toprak altında ve toprak üstünde bulunanlarından başka orta ve son zamanlara ait olarak mühür, para ve muhtelif sanat eserleri gibi tanınmış şekilleri olduğu da malumdur. Bundan maada yine orta ve son zamanlara ait ahidnameler, vakıfnameler ve kendi devirlerinde yazılmış kitaplar, resmi defter ve siciller, berat, ferman ve bunlara mümasil tarihi aydınlatan eserler de vardır; ancak bunlar sayesinde tarihçiliği nakliyattan kurtarmak kabil olmaktadır".⁽²⁵⁾

Uzunçarşılı, 1930 yılında Atatürk'ün emriyle yazılan Türk Tarihi adlı eserin ilk baskısında Osmanlı Tarihi ile ilgili ilk kısmının gerekli tettebbuata ve vesikalara dayanmamasını eleştirmiş, bu kısmın yazarını Osman Gazi'nin varlığından şüpheyle bahsettiği için, sırf bir görüş belirtmek ve gösteriş yapmakla eleştirmiş, tarih yazacak insanların hataya ve gülünç duruma düşmemek için gerekli tettebbuata ve vesika bilgisine sahip olması gerektiğini belirtmiş ve bu görüşünde Atatürk'ten büyük destek görmüştür.⁽²⁶⁾ Zira adı geçen kitabın ilgili bölümünü Atatürk'ün de okuduğu ve tashihlerde bulunarak bazı bölümlerine itiraz ettiği bilinmektedir.⁽²⁷⁾ Uzunçarşılı, tarihte vesikaların kullanımının zorunluluğu görüşünü benimsemekle beraber, kayıtsız şartsız vesikalara kapılmanın da ikinci bir yanlışı beraberinde getireceğini ifade etmektedir. Bu yüzden vesikaları iyice incelemek, mümkünse mukayese etmek gerekmektedir. Ayrıca tek ve zayıf vesiki

kalar ve ihtimaller üzerinde kati bir hüküm verilmemelidir, zira bu tarihi içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Bu hususta dikkatli olmak gerekmektedir. Tarihte vesika kullanmak sadece tarihlerin hatalarını değil kasıtlı olarak yanlış bilgiler veren bazı Batılı müsteşriklerin veya kendini müsteşrik sananların çürütülmesi için de elzemdir.⁽²⁸⁾ Uzunçarşılı bu konuya çok önem vermiş, hemen her toplantısında bundan bahsetmiş ve Büyük Türk Tarihini yazmakta olan Türk Tarih Kurumu'nun esas prensibinin de tarihi nakilcilikten çıkartarak vesika usulüyle yazmak olduğunu belirtmiştir.⁽²⁹⁾

İsmail Hakkı Uzunçarşılı ilk yazısını 31 Ağustos 1921'de Kastamonu'da tarih öğretmenliği yaptığı sırada Açık Söz Gazetesinde "Musahebe-i Tarihiyye: Eski Valiler" adıyla yayınlamıştır.⁽³⁰⁾ Açık Söz Gazetesi ve Doğu dergisinde yayınladığı toplam makalelerinin sayısı elli üç adettir. Balıkesir Lisesi Müdürlüğü sırasında "Karesi Lisesi Salnamesi", "Karesi Tarihçesi", "Karesi Meşahiri" adlı eserlerini yayınlamıştır.⁽³¹⁾ 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi iken, gezdiği Sivas, Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya vilayet, kaza ve nahiyelerindeki kitabeleri yayınlamıştır.⁽³²⁾ Aynı eserin ikinci cildini de yine aynı görevde iken gezdiği Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İshaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, İsparta, Atabey ve Eğridir'de gördüğü kitabelere, Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç ve Hamit Oğullarına dair bazı bilgileri de ilave ederek Maarif Vekili Necati Bey'in ısrarıyla 20 Şubat 1929 yılında yayınlamıştır.⁽³³⁾ 1928 yılında Rıdvan Nafiz ile birlikte Sivas'ta yaptıkları mahalli tedkikatı ihtiva eden Sivas Şehri adlı eserini de yayınlamıştır.

Türk Tarih Kurumu kurulduktan sonra Atatürk'ün emriyle yazılan Türk Tarihi adlı eserin bekleneni verememesi üzerine yeni oluşturulan Türk Tarihi yazma komisyonunda Yeniçağ Kolunun üyesi olduğu için ona Os-

manlı Tarihini yazma görevi verilmiştir. Bu görev çerçevesinde meşhur dört ciltlik "Osmanlı Tarihi" adlı eserini meydana getirmiştir. Yine bu eserin devamı niteliğinde, "Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal", "Osmanlı İlmiye Teşkilatı", "Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları", "Osmanlı Saray Teşkilatı", "Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı" adlı eserlerini yayınlamıştır. Uzunçarşılı'nın yoğun yayın faaliyetlerinin arasında nadiren de olsa Büyük Millet Meclisi'ne uğradığı, ancak Atatürk'ün; "Hocam, siz burada ne arıyorsunuz? Gidiniz, gerekli yerlerde araştırmalarınızı ve çalışmalarınızı yapınız"⁽³⁴⁾ diyerek teşvik ettiğini biliyoruz. Buna mukabil Uzunçarşılı da, çalışmalarını Atatürk'ten aldığı desteğe borçlu olduğunu belirterek, onu memnun etmek için daha yoğun bir çalışma temposuna girdiğini belirtmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı genel olarak Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devletinin kuruluş dönemi üzerinde yoğun bir mesai sarf etmesine rağmen değişik konulara da ilgi duymuş ve bu konularda da makale ve kitaplar yazmıştır. Mesela, ilgi duyduğu bir konu olan Mithad Paşa ile ilgili olarak, "Mithad Paşa ve Yıldız Mahkemesi", "Mithad ve Rüştü Paşaların Tevkiflerine Dair Vesikalar" ve "Mithad Paşa ve Taif Mahkumları" adlarını taşıyan üç kitap yayınlamıştır. "Mekke-i Mükerrereme Emirleri" ve "Çandarlı Vezir Ailesi" adlı eserleri de onun ilgi alanları çerçevesinde yayınladığı kitaplarıdır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Eyüp hakkında, "Eyüp ve Galata Sicilleri" adıyla bir makale yayınlamıştır.⁽³⁵⁾ Türk tarihinin Reisü'l-Müellifin'inin ölümünden sonra, onun boyunun uzunluğunu aşan eserlerinin bir hediyesi olarak öğrencileri tarafından kendisi için bir armağan kitabı çıkarılmış ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi'nin 32. sayısı ona ithaf edilmiştir.

Resim 15; Uzunçarşılı'nın pasaportu

Resim 16; TBMM kimlik kartı

Resim 17; Anıtkabir'de törende

Resim 18; Anıtkabir'e çıkarılan

(28) İ. H. Uzunçarşılı, "Yeni Türk Tarihinde vesikacılık", s. 367-370.

(29) Aynı makale, s. 371.

(30) İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yayın listesi hk. bkz.: A. Sadık Erzi, "Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yayınları", Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1988, s. XXI-XLIV.

(31) Bu eserlerin basım tarihleri sırasıyla, 1924, 1925 ve 1925'tir.

(32) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kitabeler I, İstanbul 1926.

(33) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kitabeler II, İstanbul 1929.

(34) E. Eşrefoğlu, s. 168.

(35) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bilad-ı Selase denilen Üsküdar, Eyüp ve Galata Kadı sicilleri", İstanbul Enstitüsü Dergisi, 3, İstanbul 1957, ss.25-32

Resim 18; Uzunçarşılı'nın Edirnekapıdaki aile kabristanı ve mezarı (Eyüp Belediyesi arşivinden)

